

Skutki przemian gospodarczych w XII i XIII w. na ziemiach polskich

- [Wprowadzenie](#)
- [Przeczytaj](#)
- [Film edukacyjny](#)
- [Sprawdź się](#)
- [Dla nauczyciela](#)

Bibliografia:

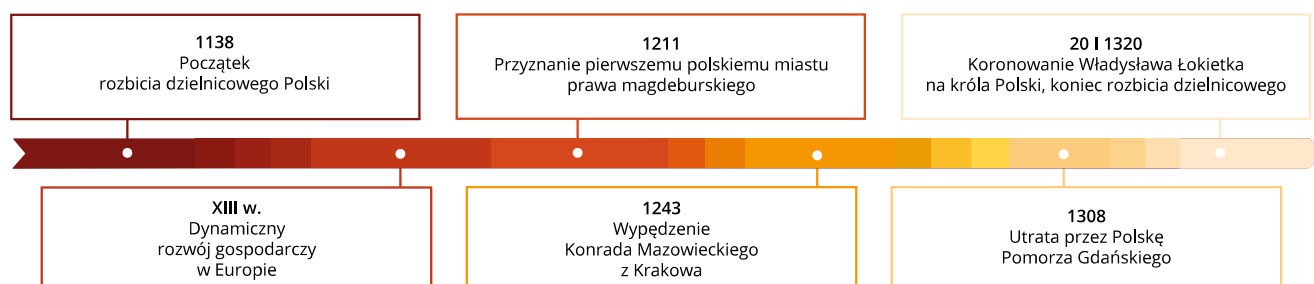
- Źródło: Za: P. Guzowski, *Karolińska rewolucja gospodarcza na wschodzie Europy (do końca XII wieku)*, w: *Granica wschodnia cywilizacji zachodniej w średniowieczu*, red. Z. Dalewski, Warszawa 2014, s. 166-167.
- Źródło: Za: *Wiek V-XV w źródłach. Wybór tekstów źródłowych z propozycjami metodycznymi dla nauczycieli historii i studentów*, oprac. M. Sobańska-Bondaruk, S. B. Lenard, PWN 1997, s. 227.
- Źródło: Gall Anonim, *Kronika Polska*, tłum. R. Grodecki, Wrocław 1989, wyd. 6, s. 57.

Skutki przemian gospodarczych w XII i XIII w. na ziemiach polskich

Uprawa roli za pomocą pługa.

Źródło: Wikimedia Commons, domena publiczna.

Przemiany, jakie zaszły w gospodarce państwa Piastów w XII, a zwłaszcza w XIII w., spowodowały rozwój ekonomiczny rozbitej na dzielnice Polski. Proces ten był jednak złożony. W państwie piastowskim system gospodarczy wraz z rozwojem liczby ludności i pojawieniem się nadwyżek w postaci towarów musiał ulec zmianie. Duży wpływ miały na to czynniki zewnętrzne, m.in. relacje z państwami sąsiednimi, w których omawiane w tym materiale procesy zachodziły wcześniej. Istotnym, aczkolwiek nie najważniejszym, czynnikiem był rozwój technologiczny, umożliwiającą skuteczniejszą uprawę zbóż.

Źródło: Contentplus.sp. z o.o., licencja: CC BY-SA 3.0.

Twoje cele

- Wyjaśnisz przyczyny i kierunek zmian w gospodarce, do jakich doszło w XII i XIII w. na ziemiach polskich.
- Omówisz znaczenie zastosowania pługu i wskażesz, które zwierzę – koń czy wół – było chętniej hodowane.
- Scharakteryzujesz gospodarkę Polski w XII i XIII wieku.

W stronę trójpólówki

Żywe spory naukowe dotyczące oryginalności Słowian oraz historii średniowiecznych mieszkańców Polski nie ominęły również zagadnień związanych z gospodarką tego regionu Europy. Patriotycznie nastawieni naukowcy chcieli widzieć ówczesny rozwój ekonomiczny kraju (głównie za sprawą technicznych innowacji opisywanych poniżej) jako efekt rodzimych działań i pomysłów, co mocno opóźniło rozwój badań i walczyło przyczyniło się do pewnych nadinterpretacji, z których dzisiejsza nauka się wycofuje. Wiemy zatem, że większość innowacji technologicznych przyszła do Polski z Czech bądź z Niemiec.

Uprawa ziemi w okresie wczesnopiastowskim opierała się głównie na nowiźnie i **ugorze**, co mocno ograniczało możliwości uprawy zbóż (gospodarka jednopolowa). Z czasem pojawiła się gospodarka dwupolowa, która polegała na tym, że część ziemi zostawiono jako ugór, drugą część uprawiano, co znacznie polepszyło możliwości uprawy i wielkość zbieranych plonów. Prawdziwą innowacją okazało się jednak wprowadzenie trójpólówki (gospodarki trójpolowej). System ten zakładał, że każdego roku z ziemi podzielonej na trzy części uprawiane były dwie z nich, a jedna pozostawała ugorem. Jesienią obsiewano jedną część zbożem ozimym, natomiast drugą część wiosną zbożem jarym. W Polsce regularna trójpólówka pojawiła się na stałe na pewno w XIV w., jednak istnieją pewne przesłanki pozwalające założyć, że właśnie w drugiej połowie XIII w. zaczęto tak uprawiać ziemię.

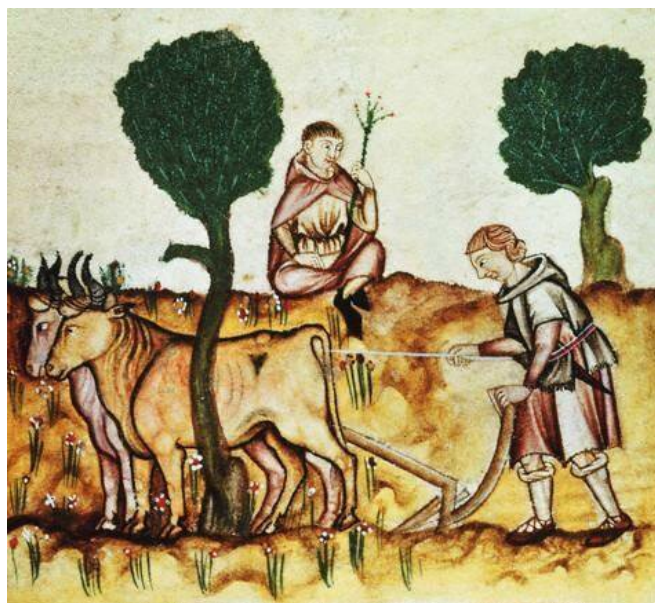
DWUPOLÓWKA

Dwupólówka. Zielone pole uprawne, brązowe ugór.

Źródło: Contentplus.sp. z o.o., licencja: CC BY-SA 3.0.

Nowe narzędzia, lepsza wydajność

Orka radłem z wołami w średniowieczu. Ilustracja z przełomu XIII i XIV w.

Wyjaśnij, w jaki sposób wykorzystanie różnych narzędzi i zwierząt do orki wspierało rozwój średniowiecznej gospodarki.

Źródło: Wikimedia Commons, domena publiczna.

Wielką innowacją technologiczną, umożliwiając orkę skibową (ziemia była odwracana na bok) było pojawienie się pług. Narzędzie to, które stanowiło bardziej zaawansowaną formę wykorzystywanej wcześniej **sochy** i **radła**, pozwalało znacznie lepiej użyźniać ziemię. W Polsce używanie pług datuje się dopiero na drugą połowę XIII w., chociaż pojawiały się głosy mówiące o tym, że już stulecie wcześniej mieszkańcy Polski mieli do czynienia z tym narzędziem – jednak nie znajduje to potwierdzenia w dzisiejszym stanie badań. Problemem głównym, spędzającym sen z powiek badaczom, jest używana w średniowieczu nazwa „*aratrum*”. Pochodzi ona od słowa „*arare*” (orać), które może oznaczać zarówno pług, jak i radło czy sochę. Słusznie jednak zauważyli, że gdy słowo to pojawia się wraz

z przymiotnikiem „*magnum*”, czyli duży, wszystko wskazuje na to, iż mamy do czynienia z pługiem. Pochodzące z języka niemieckiego słowo „pług” (niem. *Pflug*) w wersji polskiej spotykamy dopiero pod koniec XIII stulecia.

Posługiwanie się nowym narzędziem wymagało znacznie więcej siły niż używanie radła czy sochy, dlatego też ważne stało się wykorzystywanie zwierząt pomagających człowiekowi w uprawie roli. W państwie wczesnopiastowskim (od X do pierwszej poł. XII w.) konie stanowiły dobro luksusowe i wykorzystywane były głównie przez pancernych wojowników polskiego władcy podczas zbrojnych wypraw. Niewielką liczbę koni na ziemiach Polski za pierwszych Piastów potwierdza odnaleziony materiał szkieletowy – kości tych zwierząt stanowią bowiem zaledwie 5% całego inwentarza zwierzęcego. Wydaje się, że konie w gospodarstwie zaczęły być stosowane na szerszą skalę dopiero w drugiej połowie XII w., o czym najlepiej świadczy dokument wydany dla joannitów. Zakonnicy otrzymali na jego mocy 60 wołów i 10 koni, co wskazuje jednocześnie, że podstawowym zwierzęciem pociągowym było to pierwsze, a przewaga liczebności wołów utrzymywała się przez dłuższy czas.

Polska od 1138 r. podzielona była na dzielnice, jednak gospodarcze zróżnicowanie państwa istniało już znacznie wcześniej. Wskazuje na to choćby odmienność w uprawianych gatunkach zbóż: w Wielkopolsce zdawało się przeważać żyto, którego popularność

wzrośnie dodatkowo w XII stuleciu. Najprawdopodobniej był to efekt wpływów gospodarczych z terenów Cesarstwa Niemieckiego, a konkretniej z Dolnej Saksonii i Brandenburgii. W tym samym czasie w Małopolsce przeważała uprawa owsa, który był także produktem ofiarowanym jako danina. W omawianym okresie produkcja zbóż w Polsce powoli rosła.

Gospodarka a społeczeństwo

Wspomniane zmiany techniczne i powolny rozwój gospodarczy skutkowały przemianami społecznymi i organizacyjnymi ówczesnych państw. Gospodarkę książęcą (a potem królewską), która dominowała w czasach pierwszych Piastów, charakteryzowało istnienie osad służebnych, w których niewolni pracowali w zamian za żywność. Wraz ze wzrostem wielkiej własności ziemskiej wśród możnowładztwa, a więc mniej więcej w drugiej połowie XII w., system ten uległ zmianie. Najpierw jako grupa społeczna pojawili się chłopci półwolni (mający możliwość pracy na danym terenie w zamian za opłatę dla pana), później **rataje**, czyli wolni chłopci zobowiązani do pracy na ziemi pana w zamian za możliwość założenia gospodarstwa, aż wreszcie **goście** (łac. *hospites* – stąd słowo hospitować, a więc odwiedzać). Największe jednak zmiany spowodowało pojawienie się tzw. kolonizacji, czyli osadzania osadników na ziemi pana na mocy wzajemnego między nimi porozumienia i zawartych umów. Duża część osadników wywodziła się z terenów Niemiec, stąd mowa o kolonizacji niemieckiej.

Inną ważną zmianą zachodzącą w gospodarce w XII i XIII w. było stopniowe zastępowanie wymiany barterowej (a więc bezpośredniej wymiany towarów) gospodarką towarowo-pieniężną. W Polsce piastowskiej wprowadzanie pieniądza do obiegu następowało powoli. Niemal do końca XII w. mennictwo skupione było wokół osoby władcy, który jako jedyny miał prawo bicia monety, jednak wciąż nie stanowiły one głównego środka płatniczego. Dopiero na początku XIII w. pojawiają się wzmianki o daninach płaconych w pieniądzu.

Pogłębiające się rozbieżności dzielnicowe spowodowało powstanie lokalnych ośrodków wybijania monet, których używaniem nakazywali polscy książęta. Rozwój obozów i targów, który datować należy na XII i XIII w., także przyczynił się do popularyzacji monety,

Brakteat, czyli używana w średniowieczu moneta z cienkiej blaszki wybijana jednostronnie, bity w czasach Bolesława Krzywoustego. Przedstawia księcia klęczącego przed św. Wojciechem, nazwanym na monecie biskupem gnieźnieńskim. Wyjaśnij, jaką rolę pełniło takie przedstawienie władcy.

czemu ostateczny bodziec dała kolonizacja niemiecka.

Źródło: Wikimedia Commons, domena publiczna.

Przemiany gospodarcze w XII i XIII w. następowały w Polsce stopniowo. Rozwój gospodarczy państwa w tym okresie możliwy był nie tylko dzięki nowinkom technologicznym, ale także korzystnym warunkom klimatycznym, które panowały na zarządzanych przez Piastów terenach. Istotnym czynnikiem rozwoju było zwiększenie produkcji żyta i owsa oraz powstanie wielkiej własności ziemskiej, a przez to i nowego systemu gospodarczego, jak również wprowadzenie pieniądza na większą niż dotąd skalę.

Słownik

goście

(łac. *hospites*) wolni chłopci zobowiązujący się pracować na wydzierżawionej różnych dobrach przez pewien określony czas

nowizna

teren leśny, który zostaje wypalany, aby służyć pod uprawę; po zbiorach porzucany (nawet na kilkanaście lat) do czasu ponownego zalesienia, aby ponownie go wypalić i znów rozpocząć uprawę

rataj

wolny chłop zobowiązany do pracy na ziemi pana w zamian za możliwość założenia gospodarstwa

radło

poprzednik sochy, drewniane narzędzie rolnicze służące do robienia bruzd w ziemi

socha

drewniane narzędzie rolnicze, wyposażone w podwójny rylec (jedna jego końcówka była dłuższa, druga krótsza)

ugór

ziemia, która po poprzednim zbiorze zbóż pozostaje nieuprawiana przez dłuższy czas po to, aby odzyskała swoją żyzność

Słowa kluczowe

średniowiecze w Polsce, przemiany gospodarcze, przemiany społeczne, trójpółowka, dwupółowka, rozbitcie dzielnicowe w Polsce

Bibliografia

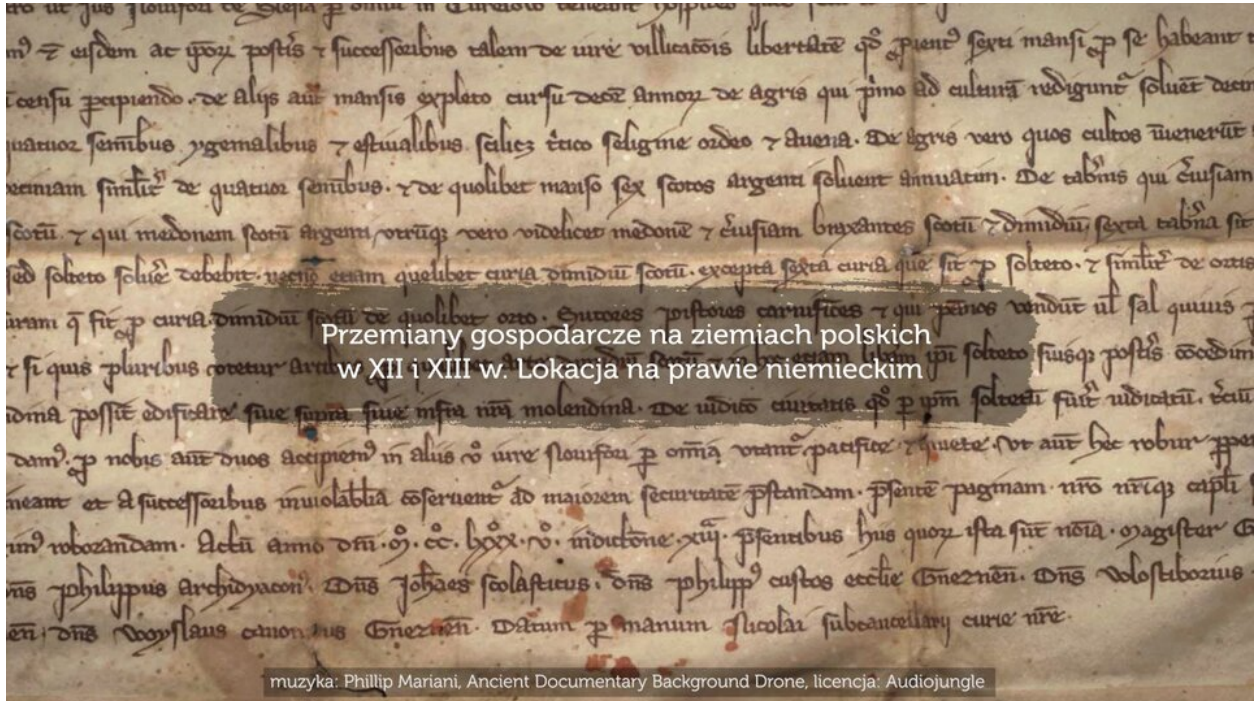
T. Jurek, E. Kizik, *Historia Polski do 1572*, Warszawa 2020.

P. Guzowski, *Karolińska rewolucja gospodarcza na wschodzie Europy (do końca XII wieku)*, w: *Granica wschodnia cywilizacji zachodniej w średniowieczu*, red. Z. Dalewski, Warszawa 2014, s. 115–169.

Film edukacyjny

Polecenie 1

Zapoznaj się z filmami i wykonaj kolejne polecenia.

Film dostępny pod adresem <https://zpe.gov.pl/a/D1AmKgJGG>

Film opowiadający o przemianach gospodarczych na ziemiach polskich w trzynastym i czternastym wieku — lokacji na prawie niemieckim.

Polecenie 2

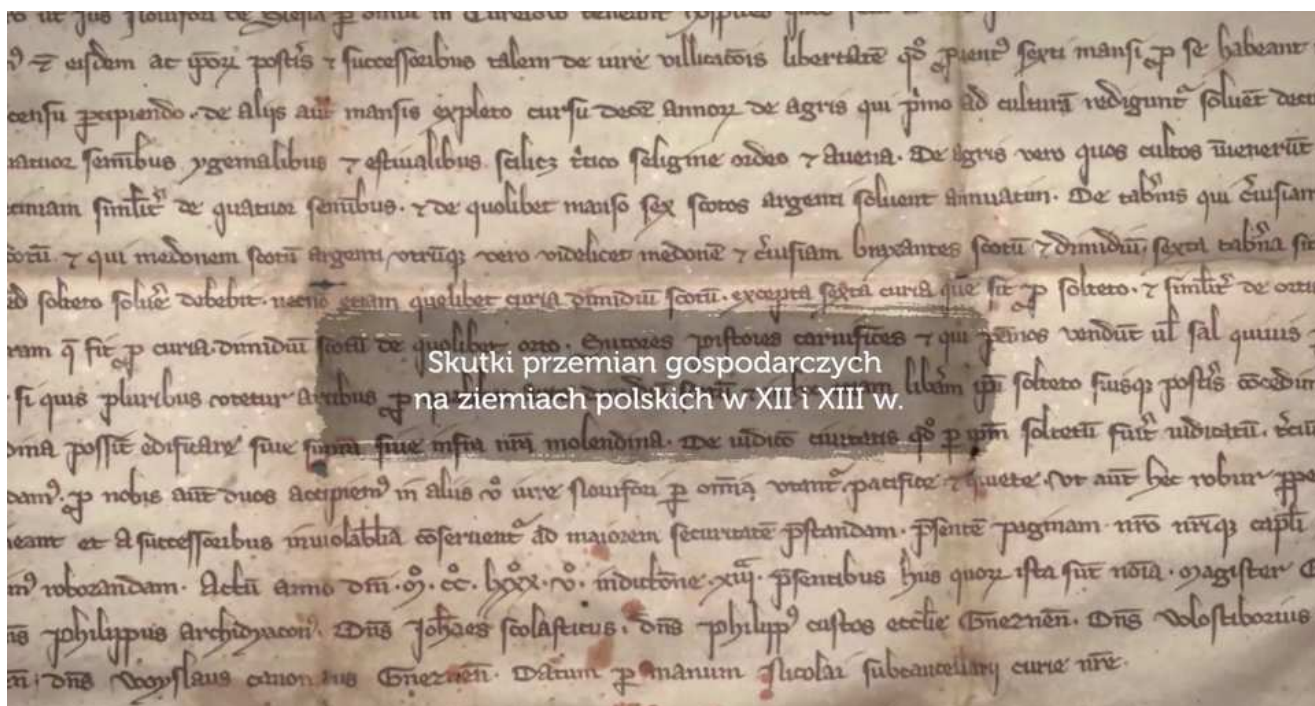
Wyjaśnij, na czym polegała kolonizacja na prawie niemieckim.

Tvoja odpowiedź

Polecenie 3

Scharakteryzuj miasta ulokowane na prawie niemieckim.

Tvoja odpowiedź

Film dostępny pod adresem <https://zpe.gov.pl/a/D1AmKgJGG>

Film opowiadający o skutkach przemian gospodarczych na ziemiach polskich w trzynastym i czternastym wieku.

Polecenie 4

Wymień najważniejsze instytucje miast i wsi lokacyjnych.

Tvoja odpowiedź

Polecenie 5

Opisz wpływ działalności zakonu cystersów na rozwój gospodarczy ziem polskich. Przedstaw nowinki technologiczne, jakie wprowadzili cystersi.

Twoja odpowiedź

Sprawdź się

Pokaż ćwiczenia:

Ćwiczenie 1

Wskaż, które z poniższych zdań są prawdziwe, a które fałszywe.

	Prawda	Fałsz
W Polsce od początku istnienia państwa Piastów istniała trójpółowka.	☐	☐
Radło było narzędziem używanym przed pojawieniem się pługa.	☐	☐
Ideologiczne i narodowe spory miały wpływ na badania nad gospodarką.	☐	☐
W XI w. daniny w Polsce płacono w monecie.	☐	☐

Ćwiczenie 2

Wybierz poprawne dokończenie zdania.

Ważną rolę w upowszechnieniu się pieniądza w XII i XIII w. odegrał / odegrały:

☐ targi.

☐ rozwój gospodarczy.

☐ tawerny.

☐ inicjatywy podejmowane przez chłopów.

☐ działania prowadzone w ramach kolonizacji na prawie niemieckim.

Ćwiczenie 3

Ustaw w kolejności narzędzia rolne pojawiające się w Polsce.

Radło

Pług

Socha

Ćwiczenie 4

Zapoznaj się z fragmentem z *Kroniki* Anonima tzw. Galla (ok. 1115 r.). Uzasadnij, dlaczego przekład jest błędny.

((Wieśniacy mianowicie porzucali pługi, pasterze trzody, rzemieślnicy swe zajęcia, robotnicy robotę odkładali z bólu za Mieszkiem (syn Bolesława Śmiałego, zm. w 1089 r. - przyp. red.). A także chłopcy i dziewczeczki, co więcej, słudzy i służebnice czcili pogrzeb Mieszka łzami i tkaniem.

Źródło: Gall Anonim, *Kronika Polska*, tłum. R. Grodecki, Wrocław 1989, wyd. 6, s. 57.

Ćwiczenie 5

Opisz najważniejsze zmiany w sytuacji chłopów w okresie od X do XIII w.

Ćwiczenie 6

W poniższej tabeli przedstawiona została liczba miast założonych w Polsce w latach 1200-1299. Wyjaśnij, z czym związany był większy rozwój miast na poszczególnych ziemiach.

Dzielnica	Miasta założone w latach 1200-1299
Śląsk	128
Wielkopolska	64
Małopolska	35
Mazowsze	3

Za: C. Kukło, *Demografia Rzeczypospolitej przedrozbiorowej*, Warszawa 2009, s. 227.

Zapoznaj się z tekstem źródłowym i wykonaj polecenie.

((My, Henryk, z Bożej łaski książę Śląska, na prośbę opata [klasztoru] świętej Marii we Wrocławiu i jego braci nadajemy prawo niemieckie gościom mieszkającym w Krzydlinie, Budziszowie, Tyńcu, Oleśniczce, Sobótce, Wirach, Zebrzydowie, Strzeblowie i we wszystkich innych ich wsiach, o ile [osadnicy] chcieliby osiedlić się na tym prawie, w ten sposób, że będą wolni od postug, do których zobowiązani są Polacy według prawa krajowego (...) Zastrzegamy jednak, że z każdego łanu płacącego opatowi będziemy pobierać 2 miary: jedną pszenicy, drugą owsa. Przy budowie grodów pomagać mają w wypadkach koniecznych; na wyprawy [wojenne] chodzić będą tak jak inni Niemcy. Sprawy o ciężkie przestępstwa, mianowicie sprawy kapitalne, to jest mężobójstwo, zranienie mieczem lub nożem, które grozi śmiercią, sądzić będziemy sami lub przez naszego sędziego według prawa niemieckiego. Jeśli pomiędzy mieszkańcami wymienionych wsi i wsi innego właściciela wybuchnie spór w poważnej sprawie, mają oni wytoczyć sprawę przed nami lub klasztorem, na którego terenie mieszkają, a każdego osądzimy według prawa mu przysługującego. Wszystkie inne sprawy sądzić będzie opat ze swoimi sołtysami, zadośćuczyniac wnoszącym skargi [.....]. Pan opat otrzyma trzecią część z wszystkich wyżej wymienionych spraw, które będą wobec nas lub któregośkolwiek z naszych sędziów sądzone. Pragniemy również, ażeby żaden z naszych wójtów nie przywłaszczył sobie w tych wsiach jakichkolwiek praw naszym imieniu.

Źródło: Za: *Wiek V-XV w źródłach. Wybór tekstów źródłowych z propozycjami metodycznymi dla nauczycieli historii i studentów*, oprac. M. Sobańska-Bondaruk, S. B. Lenard, PWN 1997, s. 227.

Wyjaśnij, w jakich sprawach sądowych należało się zwrócić do księcia lub jego przedstawiciela.

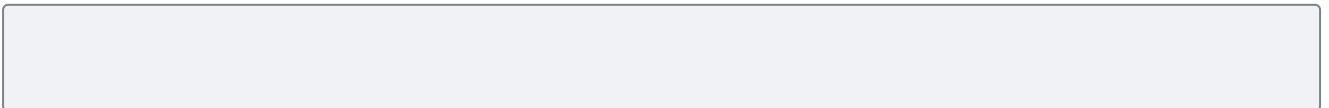

Zapoznaj się z tekstem i na jego podstawie oraz na podstawie lekcji wskaż główne powody szybszego rozwoju Czech niż Polski.

((Im bardziej komplikowała się jego struktura, tym bardziej społeczny zasięg użycia monet rósł. Wczesne rozpoczęcie i duża skala produkcji własnego pieniądza w Czechach zbiegły się z przemianami organizacyjnymi w gospodarce rolnej i wzrostem produkcji. Lisa Wolvertone o wczesnośredniowiecznym państwie Przemyślidów pisała: „Książę czeski był nie tylko bogaty, ale zasobny w gotówkę [...]. Z drugiej strony, mieszkańcy Czech wszędzie nosili monety z książęcym imieniem i wyobrażeniem, i używali tych monet nie tylko do zwykłych transakcji. Wysocy w hierarchii i niscy, bogaci i biedni, każdy płacił podatki, kiedy sprzedawał swoje dobra, kiedy podróżował, i raz w roku bezpośrednio dla księcia”. Być może jest to opinia zbyt optymistyczna, ale faktem jest, że mimo braku przełomu w zakresie techniki rolnej, produkcja zbożowa w Czechach wzrosła, a ludzie liczyli nawet duże transakcje nie tylko w grzywnach (jako jednostkach wagowych), ale i denarach, setkach denarów, o czym świadczą najstarsze źródła dokumentowe. W przypadku Polski proces monetaryzacji odbywał się wolniej, podobnie jak wzrost produkcji rolnej był mniej spektakularny. Zdecydowane przemiany nastąpiły w drugiej połowie XI w. i zbiegły się zarówno z odbudowaniem i rozwojem rodzimego mennictwa, jak i przemianami organizacyjnym w ramach wielkiej własności. [...] Organizacja państwowa i elity były w stanie szybko dostosować się do zachodnich wzorców organizacyjnych. Sposób prowadzenia polityki menniczej charakteryzował się błyskawiczną adaptacją takich pomysłów jak renowacja monety [...]. Pojedyncze znaleziska monet świadczą o skromnych, ale istniejących zasobach pieniężnych „szarego człowieka”, przy czym różnica między Polską a Czechami polega na tym, że my znajdujemy monety na podgrodziach, a Czesi także w osadach wiejskich. Zdecydowanie wolniej niż monety na poziom chłopskiego gospodarstwa wiejskiego trafiały wynalazki techniczne, a przemiany

w tej dziedzinie miały charakter ewolucyjny, były długotrwałe i nawet kolonizacja niemiecka nie przyniosła we wszystkich dziedzinach przełomu. Wydaje się też, że rozpowszechnienie żyta i owsa w rolnictwie nie wszędzie było związane z budową i stabilizacją aparatu państwa oraz organizacją wielkiej własności, której struktury przez kilka stuleci adaptowały miejscową ludność chłopską do swoich planów i potrzeb. Brak inwestycji przed końcem XII w. w młyny, nowoczesne narzędzia jak pług kolesny i bronę, znane już przecież w Europie Zachodniej, nie musi świadczyć o braku zmysłu inwestycyjnego czy autarkiczności gospodarki, ale raczej o małej presji demograficznej przy stosunkowo dużych zasobach ziemi, zwłaszcza w Polsce i na Rusi.

Źródło: Za: P. Guzowski, *Karolińska rewolucja gospodarcza na wschodzie Europy (do końca XII wieku)*, w: *Granica wschodnia cywilizacji zachodniej w średniowieczu*, red. Z. Dalewski, Warszawa 2014, s. 166-167.

Dla nauczyciela

Autor: Stanisław Mrozowicz

Przedmiot: Historia

Temat: Skutki przemian gospodarczych w XII i XIII w. na ziemiach polskich

Grupa docelowa:

Szkoła ponadpodstawowa, liceum ogólnokształcące, technikum

Podstawa programowa:

Zakres podstawowy

Treści nauczania – wymagania szczegółowe

Zakres podstawowy

X. Polska w okresie rozbitcia dzielnicowego. Uczeń:

3) opisuje przemiany społeczno-gospodarcze na ziemiach polskich oraz ocenia społeczno-kulturowe skutki kolonizacji na prawie niemieckim;

Treści nauczania - wymagania szczegółowe

Zakres podstawowy

X. Polska w okresie rozbitcia dzielnicowego. Uczeń:

3) opisuje przemiany społeczno-gospodarcze na ziemiach polskich oraz ocenia społeczno-kulturowe skutki kolonizacji na prawie niemieckim;

Kształtowane kompetencje kluczowe:

- kompetencje w zakresie rozumienia i tworzenia informacji;
- kompetencje cyfrowe;
- kompetencje osobiste, społeczne i w zakresie umiejętności uczenia się;
- kompetencje obywatelskie.

Cele operacyjne:

Uczeń:

- wyjaśnia przyczyny i kierunek zmian w gospodarce, do jakich doszło w XII i XIII w. na ziemiach polskich.
- charakteryzuje gospodarkę Polski w XII i XIII w.
- omawia rolę miast i mieszczaństwa w procesach zjednoczeniowych.

Strategie nauczania:

- konstruktywizm;

- konektywizm.

Metody i techniki nauczania:

- rozmowa nauczająca z wykorzystaniem ćwiczeń interaktywnych;
- analiza materiału źródłowego (porównawcza);
- dyskusja;
- mapa myśli.

Formy pracy:

- praca indywidualna;
- praca w parach;
- praca całego zespołu klasowego.

Środki dydaktyczne:

- komputery z głośnikami, słuchawkami i dostępem do internetu;
- zasoby multimedialne zawarte w e-materiale;
- tablica interaktywna/tablica, pisak/kreda;
- telefony z dostępem do internetu.

Przebieg lekcji

Przed lekcją:

1. Przygotowanie do zajęć. Nauczyciel loguje się na platformie i udostępnia uczniom e-materiał „Skutki przemian gospodarczych w XII i XIII w. na ziemiach polskich”. Prosi uczestników zajęć o zapoznanie się z tekstem w sekcji „Przeczytaj” tak, aby podczas lekcji mogli w niej aktywnie uczestniczyć i wykonywać polecenia.
2. Chętni/wybrani uczniowie przygotowują prezentację na podstawie informacji zawartych w sekcji „Przeczytaj”.

Faza wstępna:

1. Nauczyciel wyświetla na tablicy temat zajęć i cele lekcji, przedstawia uczniom jej planowany przebieg.
2. Raport z przygotowań. Nauczyciel, przy użyciu dostępnego w panelu użytkownika raportu, weryfikuje przygotowanie uczniów do lekcji: sprawdza, którzy uczestnicy zajęć zapoznali się z udostępnionym e-materiałem. Nauczyciel poleca, by uczniowie przygotowali – każdy indywidualnie – mapę myśli związaną z tematem. Wybrana osoba lub ochotnik zapisuje propozycje na tablicy. Uczniowie przedstawiają swoje propozycje tak, aż powstaje wspólna mapa myśli.

Faza realizacyjna:

1. Prezentacje uczniów. Wybrani przed lekcją uczniowie prezentują efekty swojej pracy. Wspólne omówienie wystąpień ze szczególnym uwzględnieniem mocnych stron propozycji ucznia.
2. Praca z multimedium („Film edukacyjny”). Nauczyciel czyta polecenie nr 2: „Wyjaśnij, czym była kolonizacja na prawie niemieckim” i poleca uczniom, aby w parach wykonali zadanie w oparciu o wskazówki zawarte w e-materiale. Odtwarza pierwsze nagranie. Po ustalonym czasie wybrana osoba (lub ochotnik) prezentuje propozycję odpowiedzi, a pozostali uczniowie ustosunkowują się do niej. Nauczyciel w razie potrzeby uzupełnia ją. W podobny sposób uczniowie wykonują kolejne polecenie, charakteryzując miasta ulokowane na prawie niemieckim.
3. Prowadzący przechodzi do drugiego z filmów. Uczniowie wciąż pracują w parach. Wykonują dołączone do filmu polecenia, wymieniając najważniejsze instytucje miast i wsi lokacyjnych oraz charakteryzując wpływ działalności zakonu cystersów na rozwój gospodarczy ziem polskich.
4. Utrwalanie wiedzy i umiejętności. Uczniowie wykonują indywidualnie następujące ćwiczenia w sekcji „Sprawdź się”: 1, 2 i 3, a następnie porównują swoje odpowiedzi z kolegą lub koleżanką. Wspólne omówienie ćwiczeń na forum klasy.
5. Kolejne ćwiczenie nr 4 uczniowie wykonują w parach. Nauczyciel kontroluje wskazywane przez uczniów odpowiedzi.

Faza podsumowująca:

1. Nauczyciel poleca wybranemu uczniowi albo uczennicy (może być także ochotnik) podsumowanie lekcji „Skutki przemian gospodarczych w XII i XIII w. na ziemiach polskich”. Pyta, który element był dla uczniów trudny i dlaczego.
2. Prowadzący omawia przebieg zajęć, wskazuje mocne i słabe strony pracy uczniów. Ocenia przedstawione na początku fazy realizacyjnej uczniowskie prezentacje.

Praca domowa:

1. Wykonaj ćwiczenia nr 6, 7 i 8 z sekcji „Sprawdź się”.

Materiały pomocnicze:

T. Jurek, E. Kizik, *Historia Polski do 1572*, Warszawa 2020.

P. Guzowski, *Karolińska rewolucja gospodarcza na wschodzie Europy (do końca XII wieku)*, w: *Granica wschodnia cywilizacji zachodniej w średniowieczu*, red. Z. Dalewski, Warszawa 2014, s. 115–169.

Wskazówki metodyczne:

- Uczniowie mogą przed lekcją zapoznać się z informacjami w sekcji „Film edukacyjny”, aby aktywnie uczestniczyć w zajęciach i pogłębiać swoją wiedzę.

